

El Molí

EL MOLÍ FARINER D'AGULLENT.

Silvia Pínter Soler

Els molins fariners han estat un element essencial en el món rural i en l'economia tradicional. Ells han estat la font que ha suminat a l'home durant segles un dels seus aliments bàsics, la farina que després transformaria en pa. Amb l'aigua com a font d'energia, aquests molins transformaven el blat i altres grans en aliments per a l'home i els animals.

En la societat en què van sorgir els molins fariners, una societat eminentment agrícola, la possessió i el control d'aquests, con la de les altres indústries sorgides per transformar els productes agraris (premses per fer vi, almàsseres, etc.), estaven íntimament relacionats amb el poder i la riquesa i eren motiu de guerres i disputes entre senyors i propietaris. Així, gairebé quasi sempre, els molins han estat lligats a l'Estat o l'Església; els moliners tenien tractes i pagaven un cens al senyor, normalment el rei, o al monestir propietari de les terres i les "indústries" que en elles hi havia a canvi de l'ús de fruit i explotació del molí.

Al llarg del temps aquests molins han anat modificant i modernitzant les seues maquinàries per tal de facilitar la feina a l'home, però amb els avenços tècnics els molins fariners, com tantes altres indústries tradicionals, van deixar de ser productius, hi havia altres formes per obtenir la farina amb més rapidesa i els molins ja no eren necessaris.

Actualment els molins fariners s'han convertit en monuments històrics, en testimonis d'una part de la història de l'home, de la nostra història. Tot i això, són molts els molins que han desaparegut i la major part dels que encara es conserven es troben en condicions precàries, cas del molí del que ara ens ocupem.

Objectius.

El present article pretén descriure com era i com funcionava el molí fariner d'Agullent, a més de recollir el nom que rebien les seues peces, noms tan sols coneguts actualment pels més majors i que estan condemnats a desaparèixer.

Per últim, amb aquest treball ens agradaria concienciar la gent, els agullentins, de la conveniència de recuperar i conservar el molí, l'edifici i tot el que conté, puix aquest és un dels pocs edificis històrics que es coserven al nostre poble i seria lamentable deixar-lo perdre.

El molí d'Agullent.

Abans de començar vull agrair l'amabilitat del senyor Rafael Revert, "el moliner", qui em va donar a conèixer totes les dades referents al molí a partir de les quals s'ha elaborat aquest article.

Aproximació històrica.

Les dades que actualment tenim sobre el molí són molt poques. El trobem documentat per primera vegada a mitjan XV, construït al costat d'un altre enderrocat al segle XIV. Al Padró de Riquesa de 1806 existent a l'Arxiu Municipal, apareix citat el molí, el propietari del qual era el terratinent foraster D. Pascual Ortiz i la seua valoració estimada era

de 37.125 reals de velló.

Posteriorment, a les Ordenances de reg de la Font Jordana, de 1851, torna a aparèixer el molí, el propietari del qual és D. José Reich Martí, també foraster.

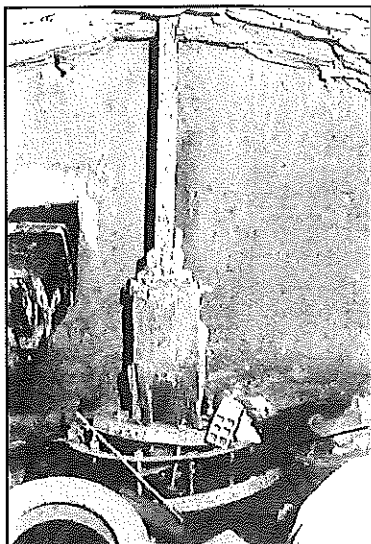
L'edifici.

Emplaçat al sudoest del casc urbà, el molí es troba situat gairebé enfront de l'Església, en el camí anomenat "Camí del molí". Actualment es troba envoltat d'edificis, però abans els terrenys sobre els quals estan edificats eren hortes, i aquestes hortes, com després veurem, eren les que empraven per al seu reg l'aigua que venia des de la Font Jordana, la mateixa que emprava el molí.

L'edifici no és molt gran. La part que correspon al molí en si mateix està formada per dues parts, en una, molt menuda, es troba la límpia, basseta on es neteja el blat, i en l'altra, més gran, hi ha la resta de peces del molí, çò és, la gronsa, les moles i el torn.

Al pis de dalt, a més del socador, es troba el que era la vivenda del moliner, a la qual s'accedeix a través d'una escala situada a un pati interior que comunica amb la sala on és la mola. Al pati comunica també l'habitatge per als animals que tenia el moliner.

Separat de l'edifici i a més

El rodet i l'arbre

altura, es troba el pou on s'embarcava l'aigua que s'emprava per a posar en funcionament el molí.

L'explotació.

El molí d'Agullent sempre s'ha explotat en règim d'arrendament. En principi el senyor propietari del molí era el rei, a qui el moliner pagava el cens que li donava el dret per a la seua explotació.

Posteriorment el molí fou comprat per diferents particulars, D.Pascual Ortiz, D. José Reich Martí Conejero, aquest darrer és el propietari actual del molí. Com hem vist, els propietaris del molí eren forasters, no vivien al poble i per tant, l'únic trate que el moliner tenia amb ells era el pagament de l'arrendament.

Tot i que el molí ja no funciona, el senyor Rafael Revert manté encara l'arrendament, i l'Ajuntament d'Agullent té en projecte la compra i rehabilitació de l'edifici.

L'aigua.

El camí i utilització de l'aigua.

Com ja hem assenyalat, la font d'energia que feien servir el molins fariners era l'aigua. Pel que fa al molí d'Agullent, aquest emprava l'aigua que venia des del pou de la Font Jordana, per a la utilització de la qual hi havia establert unes ordenances ja que aquesta aigua s'emprava també per regar algunes hortes del poble, concretament les hortes dels voltants de la Font i les partides anomenades "l'era de Pastor" i "el Racó".

Les ordenances que regien el reg de la Font Jordana, "Ordenanzas para el régimen y gobierno del riego de la Fuente Jordana de Agullent", aprovades pel Sr. Governador de la província de València el 31 de desembre de 1850 i signades en Agullent el 26 de gener de 1851, consten de quaranta set articles, d'entre els quals transcrivim els que fan referència al molí:

"Artículo 14

Según convenio celebrado con D. José

Reich Martí, vecino de Valencia, como propietario del molino que se aprovecha para el movimiento de la muela de las aguas de la Fuente Jordana en junta celebrada en 21 de Julio del año pasado, se ha convenido éste en pagar por respeto sólo del molino, y sin perjuicio de lo que le corresponda por las huertas de su privativo dominio, lo que importa la sexta parte del sequiage de todas las huertas en todas las derramas, por cuanto el arriendo que le produce en el día que lo es de doscientas libras, se considera ser una sexta parte, graduada la renta de la hora de agua a cinco por ciento en sesenta libras; pero en el caso de que por mejora del artefacto u otra causa aumenten la renta del molino, con igual proporción deberá aumentarse y abonar el cequiage en todas las derramas.

Artículo 21

Por cuanto el molino tiene derecho a aprovecharse para dar movimiento a la muela de todas las aguas, excepto la que sirve para regar la tierra del Nacimiento, Rejas y brazal del Racó con este objeto y evitar todo perjuicio del público, no le será permitido a ningún propietario de agua de los demás brazales, trasladarla a aquellos, sin la auencia y beneplácito del molinero, y el contraventor incurrirá en la multa de 25 reales vellón y daños u juicio de péritos.

Artículo 22

Así mismo y por iguales causales estará obligado el molinero a dar por la parte inferior el agua de la dotación de los brazales, que la toman después del molino, si no media igual avenencia y beneplácito del interesado, bajo la misma multa de veinticinco reales de vellón y daños a juicio de los péritos.

Artículo 35

Aún cuando el agua vaya a perder, no puede ningún propietario de agua de la parte superior al molino regar más de la de su dotación como no sea con la ausencia del molinero de quien en tal caso sería el perjuicio, bajo la pena de 25 reales de von, y daños a juicio de péritos.

Artículo 43

En los años de escasez de agua se permitirá que los regantes propietarios recojan en la balsa del molino el agua que les corresponda y no quieran utilizar; pero en la obligación de dejarla al inmediato regante en el punto y

hora en que deba tomarla, bajo la multa de diez reales y pago de daños y perjuicios de péritos.

Aquests són els drets i deures que tenia el molí pel que respecta a la utilització de l'aigua per al seu funcionament. Però a més hi havia establerts uns torns de reg. Així tenim que:

Artículo 16

El objeto principal de las presentes ordenanzas es el ordenado riego de las aguas de la Fuente Jordana, el cual se ha verificado en catorce días con sus noches, pero atendiendo a que por la saltuaria toma de aguas no tan sólo resultaban perjuicios a los pobres que acudían cuando podían adquirir alguna porción de grano a moler si en aquel acto encontraban parado el molino arriero existente en este pueblo, cuya ocurrencia era bastante frecuente, y más por no ser sabidas las horas en que el molino estaba parado, si que también por la mucha agua que se consumía en el amero de brazales y acequias; con el objeto especialísimo de evitar estos perjuicios, y que el riego de las tierras de la parte superior del molino se verifique en todo lo posible en los domingos en que debe estar parado el molino, en juntas de regantes se acordó; que el riego del agua que toca a cada uno de los seis brazales se verifique en el modo y orden siguiente: primer brazal de los seis en que está distribuido el riego que es desde el nacimiento del agua hasta el molino, diecinueve horas y un cuarto; segundo, el brazal llamado de las Rejas por el que se riega tan solamente la parte de tierras del camino de Albaida, que no lo pueden ser después de haber molido el molino, trece horas y tres cuartos; tercero, el brazal llamado de la Alqueriola ciento veinte y dos horas y tres cuartos; Cuarto, el brazal llamado del Racó veinticinco horas y dos cuartos; Quinto el brazal del camino de Albaida noventa y nueve horas y dos cuartos, y sexto y último brazal, llamado del Pantanet cincuenta y cinco horas y un cuarto. Cuyas horas de agua reducidas a una suma componen la total de trecientas y treinta y seis horas de agua que completan catorce días continuos con sus noches“.

Segons aquests torns de reg que hi havia establerts, cada quinze dies, el dissabte a les sis de la vesprada, entrava l'aigua en la Font Jordana i abaixava fins l'era de Pastor, on s'acabava a les dues del matí del dilluns. La setmana següent es regava l'altra partida d'hortes, el Racó, aquesta rebia l'aigua des de

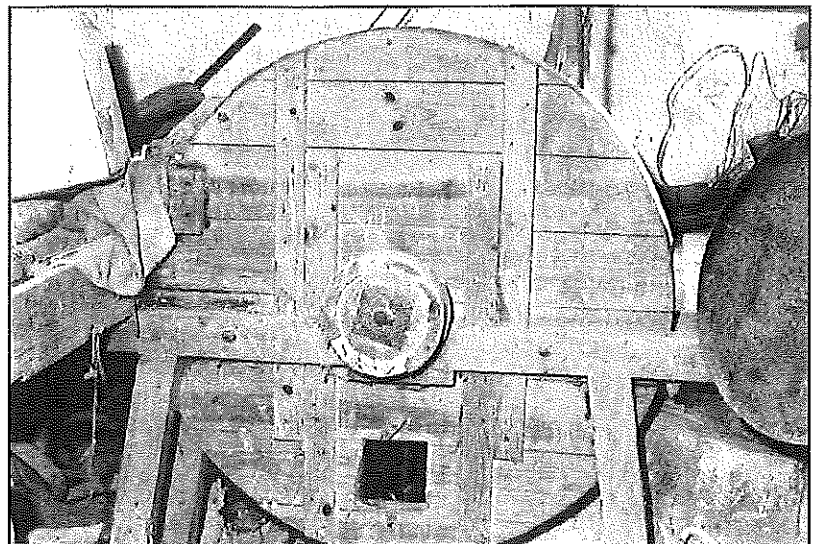
les quatre de la vesprada del dissabte fins les sis del matí del diumenge. Aquests torns canviaven cada any, és a dir, un any es donava l'aigua per matí i al següent per la vesprada, per tal que els regants alternen dia i nit. Aquest punt queda també establert a les ordenances de reg:

Artículo 18

También se toma en consideración para que los regantes turnen noche i día, el que en el año principie en el nacimiento de la tanda del agua el sábado a las seis de la tarde, y el otro a las seis de la mañana del domingo por cuyo medio se consigue en mucha parte, el que los que regaron en el primer año la agua de su respectiva dotación de noche, en el siguiente la rieguen de día, evitándose por este medio muchas quejas y reclamaciones en gran parte arbitrarias.

Com hem vist a l'article 16, mentre estaven regant les hortes el molí parava i, una vegada regades, l'aigua tornava a ser emprada pel molí fins el cap de setmana següent. El molí estava en funcionament durant tot el dia per la qual cosa es necessitaven dues persones per anar rellevant-se, puix el molí no es podia deixar sol. Així, el senyor Rafael Revert ens deia que durant la nit ell i el seu pare anaven rellevant-se per tenir compte del molí i pel dia, mentre ell anava repartint la farina pel poble, era son pare qui tenia compte de tot, de la mòlta del gra i d'atendre els clients.

L'aigua font d'energia. Procés de

El bombo

transformació.

Hem vist des d'on i quan arribava l'aigua al molí, ara veurem el camí que seguia per a complir la seua funció, és a dir, com arribava fins el rodet i es transformava en l'energia mecànica que accionava el mecanisme del molí.

Al costat del molí està el tapó de la sèquia per on arribava l'aigua, aquest s'obria i l'aigua passava al pou, de dotze metres de profunditat, on s'embassava. A l'eixida del pou hi ha la paleta, que accionada per un ganxo, és la que dona pas a l'aigua perquè arribi fins el rodet, roda amb aletes que gira per l'impuls de l'aigua, a través de la canal. El ganxo s'acciona des de dins del molí, per mitjà d'un ferro llarg situat al costat de la mola. Quan el mànec està alçat, la paleta està oberta i entra l'aigua que fa girar el rodets, posant-se en funcionament el molí, quan el mànec està baixant, la paleta està tancada, no entra aigua i el rodets està parat.

La pressió amb que sortia l'aigua era la que feia moure el rodets i per tant, una vegada havia acomplert la seua funció l'aigua era reconduïda altra vegada a la sèquia per a continuar aprofitant-la per al reg a través de la cacau, buit on està el rodets i per on l'aigua s'escola.

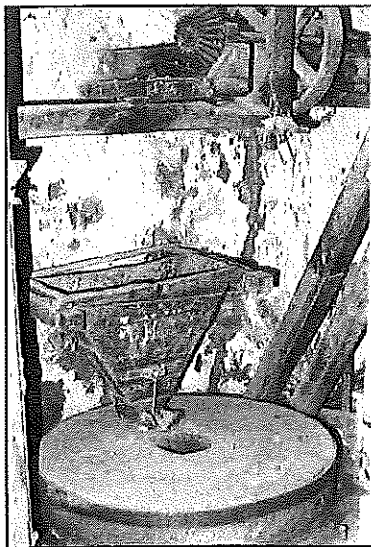
Per acabar aquest punt hem d'assenyalar que el molí d'Agullent no sols ha emprat com a font d'ener-

gia per al seu funcionament l'aigua. Per diversos motius, entre ells la creació de fàbriques al poble, l'aigua que venia des de la Font Jordana anava minvant i va ser necessària la instal·lació d'un motor, tot i això, l'aigua continuava desenvolupant la seua funció ja que ella era la que movia el rodet i una vegada mogut, es posava en marxa el motor. D'aquesta forma el molí va continuar treballant fins que es va tancar.

El procés de mòlta del gra.

Tot i que al molí no es molia tan sols blat, en aquest apartat veurem pas a pas el camí que recorria aquest gra, el gra per exel·lència, fins convertir-se en farina.

El primer que es feia, després d'abocar el blat al **caixó**, era **garbellar-lo**, és a dir, destriar la terra i la pedra del blat per mitjà del **garbell**. Una vegada garbellat passava a la **límpia**, basseta que tenia aigua corrent constantment on es destriaven els grans bons dels que no ho eren. L'aigua separava ací el **tisó** -blat negre- i el **capoll** -blat que no havia quallat-, que per tenir menys densitat suraven, del **blat**, que s'enfonsava i que mitjançant una **espiral** passava al **bombo**, peça cilíndrica amb una espècie de tela metàl·lica pel seu voltant que col·locada en situació horitzontal anava girant i pelava el blat. Des del **bombo** el blat pujava per una **corretja amb pualets** fins el **secaor**, al pis de dalt, on estava vint-i-quatre

La grousa i la mola

hores per eixugar-se i reposar, i des d'on baixava a la **grousa**, dipòsit de fusta en forma de tronc de piràmide invertida, situada damunt de la **mola**, per mitjà d'un **canaló**. De la grousa el blat passava directament a la mola, en concret a l'ull de la mola, çò és, el centre de la mola, on es molia.

Una vegada molt, passava mitjançant un pujador de corretges amb pualets al **torn**, cilindre hexagonal que gira sobre un eix, on es cernia, és a dir, es garbellava i classificava la farina, ensacant-la segons les qualitats. Així, el torn estava dividit en tres parts. A la primera el **sedàs**, teixit que hi havia dins el torn per **cerndre** la farina, era molt fi -"Tela de noranta"- i per ell passava la farina més pura, la farina de primera, aquesta la demanava el client puix la que normalment es servia era la que s'obtenia amb el sedàs de la segona part, amb els forats més grans -"tela de vuitanta"- . A la tercera part, el sedàs de fil de ferro i per tant els forats eren prou més grossos. En aquesta era on es feia la darrera cernuda, on s'obtenia el **segó**. A la part de baix el torn té tres dipòsits i cada dipòsit té un forat que aboca la farina en els **canalons d'ensacar**.

Com ja hem assenyalat, al molí es molien altres tipus de gra, civada, panís, etc., per a menjar d'animals. Aquests grans anaven directament a la grousa i una vegada molts, passaven del **farinal**, forat situat enmig i davall les moles per on cau el gra molt, directament a la **farnera**, dipòsit situat sota el farinal, on s'ensacaven.

També com a menjar per als animals, sobretot els coloms, s'empraven el tisó i el capoll que es destriaven del blat en la límpia.

Tot i que eren els clients qui portaven el gra per a **molre**, al molí també hi havia farina per vendre, així, el moliner comprava blat per les eres i després el venia. Per a mesurar el blat que es comprava a les cres s'emprava la **barcella**, mesura que corresponia a dotze quilos. Cada sac de farina corresponia a sis barcelles.

Manteniment i reparacions del molí.

Com que el mecanisme del molí és molt sezill, el seu manteniment era mínim, bàsicament es limitava a **picar les moles**, és a dir, refer el ratllat quan es gastava de tant de molre.

Abans de veure com es realitzava aquesta operació, creem convenient descriure les parts que es poden distingir a la mola. Així, tenim:

- **Pull de la mola**, que és el forat que hi ha al centre de la mola i és on s'encaixa al pal i l'arbre. A més és on se li "dóna mejar a la mola".
- **els molents**, són els dibuixos que fa la roda del molí i que fan la farina.
- **el pit de la mola**, parts picades amb un relleu molt irregular que hi ha entre molent i molent, i que són les que piquen el gra.

Un altre element íntimament relacionat amb la mola és l'**astora**, peça feta d'espart que pegava la volta a la mola i que tenia la funció d'evitar que la farina se n'eixira per les juntes.

Vistes les parts de la mola, veurem en què consistia l'operació de picar-la. Aquesta operació consisteix a traure la mola superior i girar-la per tal de tornar a fer-li el ratllat i evitar que es quedara llisa. Normalment es feia amb l'ajut d'una **grua** composta per un arbre de fusta amb un braç horitzontal que sosté un eix de ferro, rosca, del qual ixen dues peces en forma de tenalla.

Al molí d'Agullent no hi havia grua i per tant aquesta operació s'havia de fer entre dos hòmens, puix la mola, de pedra catalana, nom que rep la pedra de la qual es fan les moles, era molt pessada, uns mil cent quilos, per a un home sol. La mola es movia, un dels hòmens pujava damunt i amb el seu pes anava alçantse, es plantava i es posava gitada damunt de tres maces d'obrer, es picava i una vegada picada es tornava a deixar damunt de l'altra mola.

A causa del continu funciona-

ment del molí, abans hem assenyalat que no parava en tot el dia, la mola s'havia de picar almenys una vegada al mes per mantenir el ratllat.

Per tal de picar la mola s'empra-ven ferramentes pròpies dels picapedrers, diferents tipus de pics, les picades dels quals eren refinades amb la **bucarda**, espècie de martell amb les cabotes granellades.

El molí al folklore. Refranys i cançons.

El folklore és una peça important de la vida dels pobles, i en ell trobem algunes mostres que fan referència als molins. Segur que hem escoltat i dit alguna vegada el refrany que diu: "**De moliner mudaràs, però de lladre no t'escaparàs**", aquest refrany tenia a veure amb les mesures del gra. Com que abans el gra es venia per mesures, barcelles, i no per quilos, el moliner quan omplia la barcella apretava el gra perquè n'entrara més. A més a més, de l'estora també treien un poc de farina. Tot i això, amb aquestes "trampes" és segur que cap moliner es feia ric.

Troblem també alguna cançó popular referida als molins i moliners. En el d'Agullent hem recollit una cançó sobre la molinera. Aquesta cançó diu:

"La molinera porta el brial foradat,
i a la pobreta xica li l'han desgarrat.

La molinera, la molinera,
meneate con aire como esa mucla".

Anècdotes.

Són molts els fets curiosos que hi ha al voltant dels molins. Més que anècdotes, ens agradaria apuntar com a cloenda i mostra de la importància que sempre han tingut els molins alguns fets esdevinguts després de la guerra civil espanyola al molí d'Agullent.

Una vegada acabada la guerra, després de passar moltes penalitats (com tothom), es va llevar la **naïlla**, peça que manté unides les moles

El farinal i la barcella

amb els engranatges, per tal d'evitar que es posara en funcionament el molí, és a dir, per evitar l'estraperlo.

A més a més, es va precintat el molí i es va tabicar la mola dins la farnera perquè no es poguera moldre de cap manera. Açò es va fer perquè hi havia una ordre segons la qual tot molí que no estiguera a una distància de deu quilòmetres de la fàbrica de farina s'havia de tancar. Després d'uns quatre anys d'inactivitat, amb una ordre arribada des de Madrid, el molí es va tornar a obrir i va tornar a moldre blat i altres grans fins que va ser tancat definitivament.

Com ja hem assenyalat, aquests fets ens mostren la importància que han tingut els molins fariners al llarg de la història, i d'ací la conveniència de conservar-los com a testimonis d'eixa història.

Glossari.1

En aquest punt recollim una sèrie de mots propis dels molins, de les seues peces i de les feines que en ells es feien. Molts d'aquests mots van deixar d'emprar-se en tancar-se els molins i, com ja hem assenyalat, estan condemnats a desaparèixer.

• **agulla** f. Peça cònica de coure o de ferro clavada a l'extrem inferior de l'arbre del rodet i amb la punta que balla en el dau del banc del molí.

• **albre** m. Barra de fusta, reforçada amb argolles de ferro, que duu clavada a l'extrem inferior

l'agulla i a la part superior el coll-ferro. L'arbre porta el rodet encaixat a la seva part baixa i suporta sobre el coll-ferro la mola volandera. Serveix per donar moviment a la mola. Forma normativa **arbre**.

• **àrens** m. Cada un dels caixonets o posts una mica còncaus que van col.locats en tota la circumferència del rodet en el molí d'aigua i dóna l'impuls per fer giravoltar el rodet i la mola.

• **arenilla** f. Peça de ferro que forma com dues pales, definides més primes a les puntes, al centre de la qual, més gruixut, duu un forat quadrat que s'ajusta a l'extrem superior del coll-ferro. Les dues pales encaixen al nadiller buidat a la cara inferior de la mola volandera, la qual sosté. Forma normativa **naïlla**.

• **banc** m. Biga de roure posada horitzontalment al fons del carecavà, sota el rodet del molí d'aigua, i que té al centre el dau on balla l'agulla de l'arbre.

• **barcella** f. Antiga mesura per a àrids pròpia del País Valencià, de les illes Balears i de la regió de Tortosa. Equival a dotze quilos.

• **bombo** m. Peça cilíndrica amb una espècie de tela metel·lica pel seu voltant que col.locada en situació horitzontal anava girant i pelava i eixugava el blat.

• **bucarda** f. Maça que té les cabotes granellades i s'empra per refinar i polir la mola. Forma norma-

tiva buixarda.

- **cacau** m. El buit on està el rodet del molí d'aigua. Canal ample que va des de la roda fins a la paret del molí d'aigua, i per on l'aigua s'escola.

- **caixó** m. Caixa relativament petita on s'aboca el blat i des d'on passa al garbell.

- **canaló** m. Canal de fusta, dotada d'inclinació graduable i moviment lateral oscil·latotí, que permet passar regularment el gra de la tremuja fins a l'ull de la mola.

- **capoll** m. La volva o bolló que cobreix el gra de blat.

- **carcavà** m. Cambra o corredor, sovint cobert amb volta, situat sota l'obrador del molí, on hi ha el banc, l'arbre i el rodet, darrera el qual entra l'aigua que el fa voltar a través de la canal o del pany. Pel sòl del carcavà generalment inundat, s'escorre l'aigua vers l'exterior, al riu, a una altra bassa o a un rec.

- **endre**. Fer passar pel sedàs una matèria pulverulenta, especialment farina, per separar-ne les impureses. Forma normativa **cerndre**.

- **coll-ferro** m. Barra de ferro, clavada al capdamunt de l'arbre, amb la part inferior de secció rectangular i la mitjana cilíndrica. L'extrem superior acaba amb secció quadrada que encaixa dins del forat central de la nadilla.

- **dau** m. Peça cúbica de coure o de ferro encaixada al banc, sobre la qual gira l'agulla de l'arbre, apuntada en un cul d'ou.

- **espiral** f. Que forma voltes entorn d'un eix cilíndric. Passa el blat una vegada destriat des de la límpia fins el bombo.

- **astora** f. Peça de teixit feta de llates trenades d'espart que rodeja la mola i que té la funció d'evitar que la farina se n'isca per les juntes. Forma normativa **estora**.

- **farinal** m. Forat o canaleta que hi ha a un costat de la **riscla** del

molí, per on cau la farina de les moles dins la tremuja o dins el sac. Caixa dins la qual cau la farina mòlta des de les moles.

- **farnera** f. Caixa o recipient que hi ha en el molí fariner, i dins el qual es recull la farina que surt de les moles.

- **ganxo** m. Peça de matèria dura i de forma corbada que acaba en punta i serveix per accionar la paleta.

- **garbell** m. Receptacle que té el fons ple de forats iguals que serveix per a separar objectes de grandària desigual, deixant passar els uns i retenint els altres. Generalment és de forma circular amb una riscla o vorera sòlida. El material de què és fet, varia segons els usos als quals es destina i segons les comarques.

- **garbell de netejar**: el de malla més petita que serveix per a deixar el blat net de tota brossa.

- **garbellar**. Passar pel garbell; netejar o porgar amb un garbell.

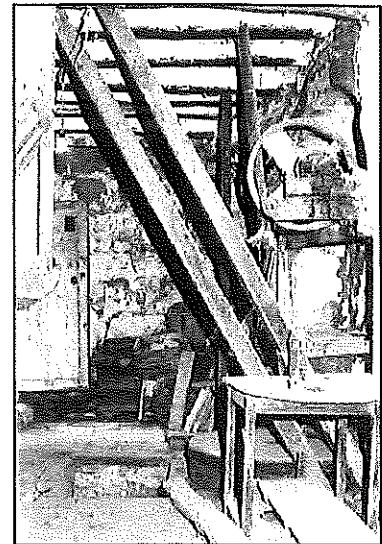
- **gronsa** f. Tremuja del molí d'oliva o de gra.

- **tremuja** f. Caixa en forma de tronc de piràmide o de con truncat invertits, dins la qual s'aboquen materials que s'han de moldre, o classificar, etc., i que per l'obertura inferior de la caixa passen a les moles.

- **grua** f. Biga vertical giratòria amb un braç horitzontal, a l'extrem del qual va unida una barra roscada, amb dos braços de ferro arquejats que serveixen per al traslladar i tornar la mola volandera.

- **límpia** f. Basseta que tenia aigua corrent constantment on es destriaven els grans de blat bons dels que no ho eren.

- **mola** f. Cadascuna de les dues pedres de forma circular que componen el molí ordinari, una de les quals (mola lata, corredora o sobirana) es fa rodar damunt de l'altra que és fixa (mola sotana o jussana).

El canaló

- **molldre**. Reduir gra o altre material a pols o petits fragments per fricció entre dos cossos durs i de superfície aspra.

- **molents** m. Dibuxos que fa la roda del molí i que fan la farina.

- **molí** m. Màquina de moldre gra; l'edifici on es troba aquesta màquina; per extensió, màquina per a moldre altres materials.

- **paleta** f. Peça de ferro quadrangular amb una barreta de ferro que parteix d'enmig d'aquella, i serveix per a tancar i obrir el forat d'entrada o sortida de l'aigua del pou.

- **picar les moles**. Donar cops a les moles del molí fariner per fer aspra llur superfície, fent-hi cloets amb l'escoda o reguerons amb el tallant.

- **pit de la mola** m. Parts de la mola picades amb un relleu molt irregular que hi ha entre molent i molent, i que són les que piquen el gra.

- **pou** m. Construcció sòlida de pedra carejada, de planta quadrada o circular, situada a l'extrem de la bassa o bé separada, tocant al molí i que serveix per a aconseguir la màxima pressió de l'aigua. Al fons hi ha el pany i la canal que porta l'aigua al rodet.

- **secaor** m. Lloc on es posa el blat a secar i reposar. Forma norma-

tiva secador.

- **sedàs m.** Teixit més o menys clar de cerres, de fil de seda, de fil metàl·lic, etc., muntat en un cercol de fusta, que serveix per a passar la farina.

- **segó m.** Conjunt de pelloses de blat mòltes, que se separa de la farina i és donat com a aliment als porcs, gallines i altres animals.

- **templador m.** Mecanisme que

baixa la mola per a moldre la farina de panís o blat més fina. Forma normativa **templador**.

- **tisó m.** Blat negre.

- **torn m.** Aparell format d'una caixa octogonal folrada de tela metàl·lica de diverses grossàries de malla, dins la qual cau la farina i és cernuda per la rotació de la dita caixa, de la qual passa a la pastera i al calaixet de segó.

- **ull de la mola m.** Forat que hi

ha al centre de la mola per on s'encaixa al pal i l'arbre i se li "dóna menjar a la mola".

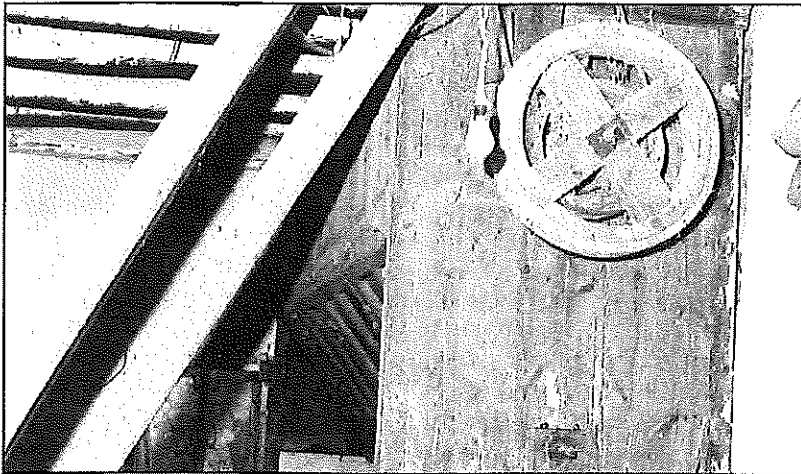
1 Donem els mots tal com van ser recollits, assenyalant la forma que reben en valencià normatiu.

Fotos: Antonio Ribera.

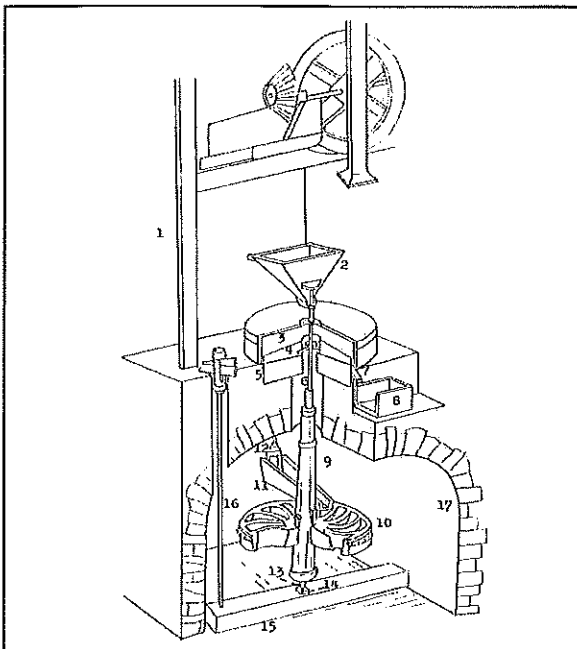
Dibuixos: Amparo Pínter Soler.

BIBLIOGRAFIA.

- Agullent: 1585-1985 IV Centenari de la Segració Jurídica d'Agullent d'Ontinyent, Servei de Publicacions Caixa d'Estalvis d'Ontinyent, 1985.
- Alcover, A.; Moll, F., *Diccionari català, valencià, balear*, Ed. Moll, Palma de Mallorca, 1988.
- Bolós i Masclans, J.; Nuet i Badia, J., *Els molins fariners*, Ketres Editoria, S. A., Barcelona, 1983.
- Torró Soriano, J., "El molí d'aigua de Descals", *Almaig*, IV, 1989.

El canaló

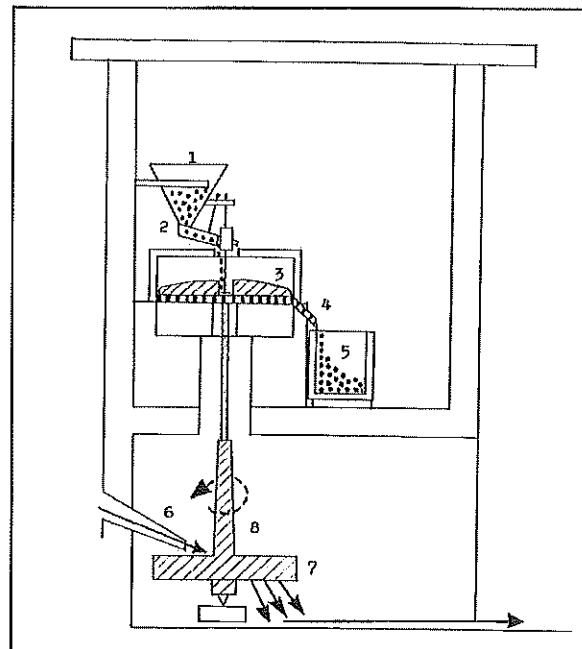

Esquema del funcionament del molí fariner.

El recorregut del gra i la farina, representat per punts, comença a la gronsa (1), d'on passa al canaló (2) que porta el gra fins la mola (3). Una vegada mòlt, el gra ix pel farinal (4) i cau a la farnera (5).

El recorregut de l'aigua, representat per fletxes, comença per la canal (6) des d'on cau sobre el rodet (7), fent que gire, després s'escola fins l'exterior.

El rodet (7), l'arbre (8) i la mola volandera (3), peces ratllades, són les úniques que giren, alhora, en el molí fariner.

Croquis dels mecanismes del molí fariner. Les peces principals són: la cabra (1); la gronsa (2); la mola volandera (3); la naïlla (4); la mola sotana (5); el coll-ferro (6); el farinal (7); la farnera (8); l'arbre (9); el rodet (10); la canal (11); la paleta (12); l'agulla (13); el dau (14); el banc (15); el templador (16); la cacau (17).